

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку незалежної України характеризується постійними змінами, конфліктами, складними й суперечливими процесами, що стосуються різних сторін життя суспільства – від політики й економіки до медицини й освіти. Існування цих тенденцій потребує від системи освіти істотних змін у процесі підготовки майбутніх спеціалістів із вищою освітою. Особливо це стосується технічних вищих навчальних закладів, де готують майбутніх керівників-управлінців з інженерною освітою. Стратегічними напрямками організації навчання в технічних ВНЗ є забезпечення нового рівня якості освіти майбутніх інженерів, формування гнучкої системи конкурентоспроможних кадрів, здатних до постійного самовдосконалення та розширення знань відповідно до потреб сучасного суспільства. Особливо, хочеться звернути увагу на те, що інженерна діяльність посідає одне із центральних місць у сучасному суспільстві. Зазначені напрями зумовлюють посилену увагу до проблеми конфліктологічної підготовки майбутніх інженерів-керівників, тим більше, що одним із найважливіших показників рівня професіоналізму інженера є високий рівень розвитку його професійних знань і вмінь, у тому числі й конфліктологічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що зазначена проблема є безсумнівно актуальною і тому привертає увагу авторитетних дослідників. Так, розкриття змісту професійної підготовки інженерів-управлінців в умовах технічного університету бачимо у роботах В. Бикова, Р. Гуревича, М. Згуровського, Ю. Зінковського, О. Коваленко, Г. Півняка, О. Пономарьова, О. Романовського, Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та ін. Ідеї, рекомендації у сфері професійної діяльності інженера і його підготовки – у роботах С. Артюха, В. Бакатанова, В. Клочка, О. Коваленко, В. Ледньова, С. Моторної та ін. Гуманізацію й гуманітаризацію інженерної освіти досліджують Л. Барановська, М. Добрускін, М. Згуровський та ін. Однак недостатньо вирішеною проблемою, на думку автора, є змістовний аналіз та активне впровадження конфліктологічного складника у процес підготовки майбутніх фахівців.

Метою статті є доведення необхідності й аналіз конфліктологічної підготовки майбутнього інженера-управлінця.

Виклад основного матеріалу: В останнє десятиліття під егідою ЮНЕСКО за участю таких авторитетних міжнародних організацій, як FEANI (Європа) і АВЕТ (Америка), асоціацій інженерної освіти і товариств інженерів, розроблено вимоги до інженера ХХІ століття [5, с. 432-437]. Ці вимоги в узагальненому вигляді можна подати таким чином:

- стійке, усвідомлене й позитивне ставлення до своєї професії, сфери діяльності, прагнення до постійного особистісного і професійного вдосконалення та розвитку свого інтелектуального потенціалу;
- висока професійна компетентність, оволодіння всією сукупністю необхідних у трудовій діяльності фундаментальних і спеціальних знань та практичних навичок;
- володіння методами прогнозування, проектування і моделювання, а також методами досліджень і випробувань, необхідних для створення нових інтелектуальних і матеріальних цінностей;

- розуміння тенденцій і основних напрямів розвитку техніки і технології, науково-технічного прогресу в цілому;
- висока комунікативна готовність до роботи в професійному і соціальному середовищах;
- цілісність світогляду, орієнтація на здоровий спосіб життя особистості фахівця як представника, що належить до інтелігенції соціально-професійної групи, тощо.

Проаналізувавши роботи українських учених Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО, О.С. ПОНОМАРЬОВА, М.В. ФОМІНОЇ, О.М. ЛАПУЗІНОЇ та зарубіжних авторів, можна зробити висновок про те, що у структурі діяльності інженера висуваються серйозні вимоги до виконання виробничої та соціально-професійної діяльності. Виробнича діяльність стосується здійснення безпосередньо конструювання, винахідництва, організації виготовлення технічних систем, а також інженерних досліджень та проектувань. Соціально-професійна діяльність стосується сфери виробничих відносин у трудовому колективі, зокрема всього комплексу завдань з управління персоналом, формування і підтримання належного психологічного клімату і корпоративної культури в колективі.

Аналіз саме соціально-професійної діяльності інженера дозволив нам виокремити конфліктологічні знання та вміння як необхідні вимоги до особистості інженера ХХІ століття (рис.1)

Рис. 1. Вимоги до особистості інженера в соціально-професійній сфері

Отже необхідно вдосконалювати підготовку майбутніх інженерів до професійної діяльності в конфліктогенному професійному середовищі протягом навчання у вищому технічному навчальному закладі III-IV рівнів акредитації. Це визначається тим, що відповідно до структури вимог до професійної діяльності майбутнього інженера важливе місце посідають такі, як висока комунікативна готовність до роботи у професійному й соціальному середовищах, знання психології та етики спілкування, володіння навичками управління професійною групою чи колективом, розуміння природи конфлікту, умінь грамотно управляти ним задля того, щоб мінімізувати напруженість у відносинах між людьми, що сприятиме посиленню ефективності роботи організації тощо. Це все відображає необхідність і важливість конфліктологічної підготовки у ВНЗ.

У контексті нашого дослідження цікавими є слова відомого фахівця з психології праці Є. Клімова, який пов'язує появу професій і професійно придатних людей з вирішенням конфлікту. Він відзначає, що "...трудова посада, робочі місця можуть бути спроектовані так, що ставлять непосильні вимоги людині, і доводиться замість одного

такого трудового поста робити два або більш, як би розподіляючи зусилля, функції між різними людьми і тим самим створюючи нові спеціальності – в цьому розумінні факти появи нових професій і професіонально придатних людей можна зрозуміти як результати вирішення деяких конфліктів, розузгоджень суб'єктивних і об'єктивних систем. Перехід людини від однієї спеціальності до іншої, з однієї професійної спільності в іншу неважко інтерпретувати як результати конфліктів. Але і творче перетворення заданої діяльності, фактичне породження нового варіанта організації робочого місця або професійної діяльності – теж результат вирішення деяких протиріч розвитку, конфліктів у прийнятому вище значенні слова. Придумав зручніший утримувач для освітлювача, шухляду-касу для впорядкованого зберігання інструментів; розвантажив зір, придумавши звукові сигнали замість деяких зорових і т.ін. – все це врешті позитивні результати ситуацій розузгоджень (конфліктів) деяких систем” [2, с. 11-12].

Таким чином, виходячи з факту визнання об'єктивного існування конфліктогенного професійного середовища перед сучасним фахівцем постають завдання розвитку своїх можливостей у конфліктогенних і конфліктних ситуаціях внутрішньоособистісного й міжособистісного рівнів прояву професійного конфлікту, перетворення конфліктогенного професійного середовища з метою попередження подальших конфліктів. Конфліктологічну готовність необхідно розглядати як мету професійної освіти, розвиток якої можливий лише за відповідної підготовки.

Конфліктологічна готовність трактується як готовність фахівця до вирішення професійних конфліктологічних завдань; як практична готовність до розв'язання конфліктів у професійній діяльності. При цьому, якщо суть готовності автори розуміють співвідносно (як здібність фахівця до виконання професійних завдань), то в змісті практичного складника спостерігається відмінність. Так, Г.М. Болтунова включає в неї три конфліктологічні вміння: 1) бачення і розуміння конфлікту; 2) уміння прогнозувати й оцінювати наслідки конфлікту; 3) володіння засобами діагностики, запобігання і вирішення конфлікту, використання конфлікту у виховних цілях. У цьому підході цілком забезпечується формування конфліктологічної готовності студента – майбутнього фахівця як суб'єкта навчальної діяльності.

У дослідженні 3.3. Дрінки практичний компонент конфліктологічної готовності наведено через сукупність умінь вирішення професійних конфліктологічних завдань. Професійні конфліктологічні завдання (всього 25) класифіковані по шести групах (з діагностики, прогнозування, стимулювання, запобігання, моделювання, вирішення конфліктів) відповідно до логіки управління конфліктом, перебігу конфліктологічних процесів (В.С. Ільїн). Цей підхід є більш адекватним до професійної підготовки майбутніх вчителів, оскільки дозволяє забезпечити формування конфліктологічної готовності студента-фахівця як суб'єкта навчально-професійної діяльності, прикладну (практичну) основу процесу професійної підготовки.

Аналіз психолого-педагогічних праць з проблеми формування особистості молодого фахівця, автори яких ураховують конфліктогенність професійного середовища, надав авторові можливість виокремити структурні компоненти конфліктологічної підготовки у навчально-виховному процесі ВТНЗ (рис. 2).

Рис. 2. Структура конфліктологічної підготовки у ВНЗ

Отже, зробимо висновок про розуміння конфліктологічної готовності майбутнього фахівця як інтегрованої характеристики суб'єкта праці, здатного до перетворювальної діяльності в конфліктогенному професійному середовищі. Фахівець, що володіє конфліктологічною готовністю, уже підготовлений до професійної діяльності на всіх рівнях ускладнень: від міжособистісних (конфліктні ситуації і конфлікти із суб'єктами професійної діяльності) до внутрішньоособистісних (подолання внутрішньоособистісних рольових, когнітивних, мотиваційних конфліктів). Вона є результатом конфліктологічної підготовки майбутнього інженера-управлінця.

Досліджуючи проблему формування особистості фахівця високого класу, необхідно проаналізувати роботи деяких видатних українських вчених, що у своїх дослідженнях привертають увагу до проблеми підготовки майбутньої управлінської еліти, враховуючи конфліктогенність сучасного суспільства. Зокрема, І. Бех вказує, що одними з головних проблем сучасного спеціаліста є постійне професійне перевантаження, діяльність у складних напружених умовах, у ситуаціях конфлікту тощо. Вчений вказує на необхідність “ліквідації конфліктів усіх рівнів і форм”, з чим, на думку автора статті, неможливо погодитися, оскільки конфлікт – це сила, яка дає можливість суспільству розвиватися. Вважаємо доречним навести цитату американського конфліктолога Ч. Диксона: “Якщо у Вашому житті немає конфліктів, перевірте, чи є у вас пульс”. Головною вимогою до фахівця І. Бех вважає уміння приймати рішення у нетипових професійних ситуаціях, що передбачає уміння правильно оцінювати виниклу ситуацію. А передумовою майбутньої успішної професійної діяльності є осмислений, самостійний вибір молодою людиною навчального закладу. Тільки тоді, коли обрана професія є щаблем для побудови успішного життєвого шляху, можна говорити про те, що “професійна діяльність набуває особистісного відтінку та здатна відобразити і втілювати себе через особистість” [1, с. 110].

Отже, проаналізувавши доцільність і важливість конфліктологічної підготовки у ВНЗ взагалі, автор вважає за необхідне розкрити власний досвід впровадження конфліктологічного складника до професійної підготовки майбутньої гуманітарно-технічної управлінської еліти в НТУ “ХПІ”, зокрема на факультетах інформатики і управління (спеціальності “Зовнішній менеджмент”, “Психологія”), інтегральної підготовки (спе-

ціальність “Програмна інженерія”), механіко-технологічний (“Обробка металів тиском”) тощо. У таблиці наведено важливі компоненти (етапи) конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців. Результатом їх впровадження в навчально-виховний процес НТУ “ХП” стало формування й розвиток у студентів конфліктологічних знань і вмінь.

Етапи впровадження конфліктологічної підготовки у навчально-виховний процес НТУ “ХП”

Пізнавальний-мотиваційний Етап	Тренувально-практичний етап	Рефлексивно-корегуючий етап
1	2	3
<i>Мета</i>		
Розкриття значущості та необхідності конфліктологічної підготовки	Формування вмінь і навичок конструктивної поведінки в конфлікті, його ефективного розв’язання	Удосконалення вмінь і навичок толерантної взаємодії
<i>Форми та методи формування конфліктологічних знань і вмінь майбутнього фахівця</i>		
Заняття із самодіагностики рівня особистісної конфліктності, стратегії поведінки в конфлікті тощо. Мозковий штурм “Проблема визначення терміна “конфлікт””. Складання портретів конфліктної та неконфліктної особистостей. Круглий стіл “Мистецтво ефективного спілкування”. Тренінгове заняття з оволодіння техніками ефективного спілкування. Розвиток навичок і вмінь використання “Я-висловлювань”. Складання кросвордів з основних категорій конфліктології	Семинар-дискусія “Технології та правила раціональної поведінки для розв’язання конфлікту”. Технології з усунення гніву. Правила емоційної витримки. Вивчення й набуття навичок з технологій попередження конфлікту. Розв’язання проблемної ситуації – виникнення конфлікту на виробництві між майстром цеху та керівником цеху. Рольова гра “Поведінка у конфліктній ситуації, що виникла у ділових взаєминах”	Вирішення проблемного завдання “Що робить нас людьми?”. Мозковий штурм “Визначення поняття толерантності”. Практичні заняття з самодіагностики толерантності. Вирішування завдань з проблем толерантних та інтолерантних відносин. Дискусія за технікою “акваріума”. Складання характеристик толерантних та інтолерантних педагогічних відносин. Дидактична гра “Ефективне спілкування і раціональна поведінка в конфлікті”
<i>Закінчення таблиці</i>		
1	2	3
<i>Результати</i>		
Сформовано активне внутрішнє ставлення до здобуття знань та смисл учіння	Розвинуті вміння та навички керування негативними емоційними станами; вирішення професійних конфліктологічних завдань	Сформовано знання про толерантну взаємодію у професійній діяльності

Таким чином, завдяки конфліктологічній підготовці студентів ВТНЗ формується цілісна практична й теоретична їх готовність до здійснення професійної діяльності у конфліктогенному середовищі.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Управлінська еліта може зумовити нині та в майбутньому динамічні й якісні зміни у функціонуванні українського суспільства. Це можливо за умови постійної корекції української системи освіти до сучасних світових тенденцій. Реальні потреби стратегічного розвитку України потребують у першу чергу істотного підвищення якості професійної підготовки. Конфліктогенність сучасного суспільства взагалі та будь-якої професійної діяльності зокрема, що доведено багатьма відомими вченими, вказує на необхідність формування конфліктологічної готовності конкурентоздатного молодого фахівця.

Перспективу дослідження та впровадження конфліктологічної підготовки у ВТНЗ вбачаємо в аналізі застосування здобутих у процесі навчання конфліктологічних знань і вмінь у професійній діяльності.

Список літератури: 1. *Бех І.Д.* Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах / І.Д. Бех // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 109-116. 2. *Климов Е.А.* Образ мира в разнотипных профессиях: [Учеб. пособие] / Климов Е.А. – М., 1995. – 224 с. 3. *Кремень В.Г.* Якісна освіта як вимога ХХІ століття / В.Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2007. – Вип.15-16 (19-20). – С. 3-10. 4. *Підбуцька Н.В.* Актуальні проблеми професійної підготовки сучасних фахівців. – 2010. – № 1. – С. 109-116. 5. *Підбуцька Н.В.* Конфліктологічна культура майбутніх інженерів // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 3. – С. 109-116. 6. Поле инноваций в инженерном образовании / [Журавский В.М., Манулов В.Ф., Приходько В.М., Федоров И.В.] // Материалы 31-го Международного симпозиума по инженерной педагогике “Инженер ХХІ века”. Кн. 1. – Спб.: СПбГГУ, 2002. – С. 432-437. 7. *Пономарьов О.С.* Модель спеціаліста як джерело вибору та обґрунтування змісту професійної освіти: Текст лекції / Пономарьов О.С. - Харків: НТУ “ХПІ”, 2006. – 58 с. 8. *Романовский А.Г.* Формирование конкурентоспособного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А.Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 3. - С.3-10. 9. *Товажняньський Л.Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації / Л.Л. Товажняньський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 416 с.

Bibliography (transliterated): 1. Beh I.D. Stanovlennja profesionala v suchasnih social'nih umovah / I.D. Beh // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. – № 2. – S. 109-116. 2. Klimov E.A. Obraz mira v raznotipnyh professijah: [Ucheb. posobie] / Klimov E.A. – M., 1995. – 224 s. 3. Kremen' V.G. Jakisna osvita jak vimoga NHI stolittja / V.G. Kremen' // Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noї gumanitarno-tehnicnoї eliti. – 2007. – Vip.15-16 (19-20). – S. 3-10. 4. Pidbuc'ka N.V. Aktual'ni problemi profesijnoї pidgotovki suchasnih fahiv-civ. – 2010. – № 1. – S. 109-116. 5. Pidbuc'ka N.V. Konfliktologichna kul'tura majbutnih inzheneriv // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. – № 3. – S. 109-116. 6. Pole innovacij v inzhenernom obrazovanii / [Zhuravskij V.M., Manulov V.F., Prihod'ko V.M., Fedorov I.V.] // Materialy 31-go Mezhdunarodnogo simpoziuma po inzhenernoj pedagogike “Inzhener XXI ve-ka”. Kn. 1. – Spb.: SPBGGU, 2002. – S. 432-437. 7. Ponomar'ov O.S. Model' spe-cialista jak dzherelo

viboru ta obruntuvannja zmistu profesijnoi osviti: Tekst lekcii / Ponomar'ov O.S. – Harkiv: NTU “HPI”, 2006. 58 s. 8. Romanovskij A.G. Formirovanie konkurentosposobnogo specialista kak strategicheskaja zadacha filosofii sovremennogo obrazovanija / A.G. Romanovskij // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. – № 3. - S.3-10. 9. Tovazhnjans'kij L.L. Konceptija formuvannja gumanitarno-tehnicnoi eliti v NTU “HPI” ta shljahi ii realizacii / L.L. Tovazhnjans'kij, O.G. Romanovs'kij, O.S. Ponomar'ov. – Harkiv: NTU “HPI”, 2004. – 416 s.

Н.В. Подбуцкая

КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕЙ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ

В статье проанализированы труды ученых по проблеме современного конкурентоспособного молодого специалиста инженерного профиля. Необходимость конфликтологической подготовки раскрыта через доказательство существования конфликтной профессиональной среды.

N. Pidbutska

THE TRAINING OF CONFLICT FOR FUTURE MANAGER ELITE

In the article an author Works of scientists on issue of modern rivaling young specialist of engineering type is analysed in the article. The necessity of the conflict training is exposed through proof of existence of professional environment of a conflict.

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.10.2010